

De Brabantse kleine denieren van de dertiende eeuw

Boekbespreking

JOS BENDERS

Op 28 april 2007 hield Aimé Haeck een lezing over Brabantse penningen uit de dertiende eeuw gedurende de voorjaarsbijeenkomst van het genootschap.

Verslaggever Michiel Purmer uitte in *De Beeldenaar* de wens dat zijn betoog 'hopelijk nog eens gepubliceerd gaat worden'.¹ Bijna tien jaar na de lezing is het er dan uiteindelijk van gekomen.

Gezien de mate van detail waarmee de munten zijn beschreven en gecategoriseerd hoeft deze lange doorlooptijd niet te verbazen. Haeck onderscheidt maar liefst 850 types, onderverdeeld in 503 hoofdtypes en 347 kleinere varianten. De bestudering van de munten moet een monnikenwerk zijn geweest, waardoor Haeck onder meer in staat is geweest vier typen keerzijden toe te voegen aan de elf die eerdere auteurs al hadden onderscheiden. Deze worden aan de hand van de voorzijden ingedeeld in veertien hoofdtypen. Op pp. 24-25 volgt een handig overzicht hoe deze in de gehanteerde fasering passen.

Haeck staat bekend als een nijvere en zeer zorgvuldige numismaat, die mede vanwege zijn overzichten van muntvondsten veel heeft betekend en betekent voor onze kennis van middeleeuwse munten uit de lage landen (zie voor zijn bibliografie: <http://www.numisbel.be/Haeck.htm>). Ook deze studie is gebaseerd op data uit verscheidene bronnen: acht openbare en acht private collecties, vondsten, gegevens uit metaanalyses, foto's, drie belangrijke veilingcatalogi, en uiteraard de bestaande literatuur. Alle bronnen worden beschreven, met uitzondering van de geraadpleegde private collecties (hoewel het voorwoord doet vermoeden welke collecties ertoe beho-

ren). Dankzij die exacte beschrijving wordt ook duidelijk welke omissies er zijn. Zo miste ik de nodige bronnen uit het huidige Nederland, zoals de (uitgebreide) collectie van het Noordbrabants Museum, Noordbrabantse oorkondenboeken en NUMIS. Die laatste bron was natuurlijk tot kort voor het verschijnen van dit boek gedurende geruime tijd niet openbaar toegankelijk en veel gegevens waren al voor een groot deel verwerkt in Haecks eerdere overzichten. Het is een empirische vraag of raadpleging van NUMIS veel zou opleveren. Nog meer munten zou kunnen leiden tot een nog groter aantal varianten (Arent Pol heb ik in deze ooit de term 'varianterij' horen bezigen), en meer bomen maken het bos niet per se duidelijker. Dat wordt anders als duidelijk is welke variatie betekenisvol is, bijvoorbeeld omdat ze andere emissies vertegenwoordigen. Zo lang dat echter niet duidelijk is, is het zinvol de bestaande variatie in kaart te brengen zodat toekomstige onderzoekers daarop kunnen voortborduren. Hierbij valt te denken aan het exact bepalen van de aanwezigheid van te onderscheiden varianten in muntvondsten. Haecks catalogus zal als basiswerk voor de komende decennia van groot belang zijn. Overigens geeft Haeck al aan dat munten met twee typen keerzijdes, die zowel op munten uit fase 1 als op munten uit fase 2 zijn gebruikt, zowel in de laatste helft van fase 1 als de eerste helft van fase 2 zijn te dateren, waarmee een eerste stap vooruit is gezet.

Dat het werk onmiskenbaar van grote waarde is, laat uiteraard onverlet dat er ruimte voor verbetering is. Zo wordt de voorgestelde chronologie niet expliciet

vanuit de bronnen en/of eerder onderzoek beredeneerd.² In de inleiding wordt de fasering met chronologie (voorfase (1190-1210), overgangsfase (1210-1211), fase 1 (1211-1235), fase 2 (1235-1282) en fase 3 (1282-1287)) gepresenteerd, terwijl fase 2 op p. 22 wordt verrijnd aan de hand van bestaande literatuur (1235-1252; 1252-1261; 1261-1268). Onduidelijk blijft welke bronnen steekhoudend zijn voor deze datering. Zo is er meermaals sprake van een – of ‘de’ – devaluatie van 1235 (p. 2, 3 en 22), maar wordt niet vermeld aan welke bron(nen) is ontleend dat er een devaluatie is geweest, en dat die dan exact in 1235 heeft plaatsgevonden. Bladerend door de bronnen in het boek, is het argument vermoedelijk dat in 1235 sprake is van een specificatie van de waarde van een mark zilver uitgedrukt in Leuvense penningen; zoals gezegd wordt dat echter niet expliciet betoogd. Mogelijk is dat wel het geval in de literatuur waarop de auteur zich baseert, maar dat maakt dan dat de chronologie niet is te beoordelen zonder andere publicaties te raadplegen.

In het verlengde hiervan ligt dat bronnenkritiek ontbreekt. Zou de zojuist gememoreerde specificatie uit 1235 bijvoorbeeld geen andere reden kunnen hebben dan een devaluatie? De betreffende bron stamt uit Neerlinter, een Brabantse plaats dichtbij de Brabants-Luikse grens. Vermoedelijk circuleerden daar ook Luikse penningen, die volgens een bron genoemd op p. 14 in ieder geval in de periode 1248-1260 een andere waarde hadden dan de Leuvense. Was het daarom nodig om de waarde van een mark zilver in Leuvense penningen te specificeren?

Ook elders zou ik een meer kritische houding ten opzichte van de bestaande literatuur hebben gewaardeerd. Waarom zijn ook in Haecks boek de penningen die worden toegeschreven aan de abdijen Gemblours en Nijvel opgenomen, terwijl dit strikt genomen toch geen Brabantse muntplaatsen zijn? Waarop is

de toeschrijving van een type aan Gemblours eigenlijk gebaseerd? Heeft er eigenlijk wel een overgangsfase (1210-1211) bestaan? In deze categorie worden twee typen met een leeuw op de voorzijde opgevoerd naast een munt waarvan het bestaan wordt betwijfeld: nogal een magere basis, te meer omdat een exemplaar van dit type gevonden is samen met twee exemplaren van een type uit fase 1.³ En wat betekent de aanwezigheid van het type met de leeuw in de vondst ‘Lille, rue des Augustins’ waarvoor een TPQ van 1205 wordt gegeven?

Blijkens zijn voorwoord weet Haeck zijn werk goed te plaatsen en te relativeren. Hij spreekt van een catalogus als instrument om toekomstige onderzoekers te helpen. In zijn opzet is hij, dank zij het verzamelen van een monumentale hoeveelheid gegevens en een nauwgezette beschrijving daarvan, zeker geslaagd. Met zijn typologie heeft hij het meest recente overzichtswerk op dit terrein – door Boffa – aangevuld met een zuiver numismatische studie.⁴ Mijn kanttekeningen hierboven worden hopelijk in de toekomst meegenomen bij een integratie van de numismatische en overige bronnen. In ieder geval is Haecks werk een must voor iedereen die zich in de toekomst met deze materie gaat bezig houden. ■

AIMÉ HAECK *De Brabantse kleine denieren van de dertiende eeuw* (Dilbeek 2016), 286 p., ill. Prijs: € 40 (exclusief verzendkosten), te bestellen via de auteur: aime.haack@skynet.be.

NOTEN EN LITERATUUR

1. PURMER, M. ‘Genootschap op bezoek bij een jubilerende kring. Verslag voorjaarsvergadering op 28 april in ‘s-Hertogenbosch’ *De Beeldenaar* 31 (2007) 247-248.
2. VERGELIJK GEETS, W., R. ‘Aimé HAECK, *De Brabantse kleine denieren van de dertiende eeuw* uitgegeven in eigen beheer, Dilbeek, 2016’ *Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde* (2016) 205-206.
3. BERKEL, F. VAN ‘Archeologische en numismatische ontdekkingen uit de Bossche bodem’ *De Beeldenaar* 31 (2007) 106-108.
4. BOFFA, S. ‘Les petits deniers brabançons – Etat de la question, réflexions et pistes de recherche’ *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 10 (2007) 142-177.